

Bijlage HAVO
2008

afnametijdstip 2

culturele en kunstzinnige vorming 2

Tekstboekje

Tekst 1 - Mariken van Nieumeghen

Het middeleeuwse spel *Mariken van Nieumeghen* is een mirakelspel uit ongeveer 1480. In een mirakelspel gebeuren wonderen door tussenkomst van Maria of een andere heilige.

Mariken, de hoofdpersoon van dit mirakelspel, woont als huishoudster bij haar oom Gijsbrecht die priester is. Ze moet op een dag naar de markt in Nijmegen. Omdat het al laat is geworden besluit ze bij een daar wonende tante te blijven slapen. Mariken vlucht echter de stad uit omdat haar tante slecht gehumeurd is en ruzie zoekt. In het donker buiten de stad raakt Mariken in paniek en roept wanhopig om hulp. Het kan haar op dat moment niet schelen of die hulp nu komt van God of van de duivel. Onmiddellijk verschijnt de duivel, die zich voorstelt als Moenen met het ene oog. Hij belooft haar juwelen, geld, maar vooral kennis als ze met hem meegaat. Hij zal haar alle talen en de zeven vrije kunsten leren en dat wil Mariken graag. Zij gaat met Moenen naar Antwerpen waar zij zeven jaar blijven. Van Moenen mag zij van haar naam alleen de eerste letter behouden: zij heet voortaan Emmeke. Na zeven jaar krijgt Emmeke heimwee naar Nijmegen. Als zij daarheen gaat, ziet ze een opvoering van het wagenspel *Masscheroen*. Hierin bepleit Maria bij God dat iedereen die berouw heeft, vergeving voor zelfs de zwaarste zonde moet kunnen krijgen. De duivel ziet Emmeke tot inkeer komen, neemt haar hoog mee de lucht in en laat haar vallen. Het eerste wonder geschiedt: zij blijft ongedeerd. Oom Gijsbrecht is snel ter plekke en verdrijft de duivel met enkele spreuken. Samen met haar oom reist Mariken naar Rome waar de paus drie ijzeren ringen om haar hals en armen laat aanbrengen als straf. Als deze afvallen, zal alles vergeven zijn. Nadat Mariken in een klooster in Maastricht jarenlang boete heeft gedaan geschiedt het tweede wonder: een engel verschijnt om de ringen te verwijderen.

Tekst 2 - De film *Mariken van Nieumeghen* van Jos Stelling

Jos Stelling heeft in zijn verfilming uit 1974 van de geschiedenis van *Mariken van Nieumeghen* niet letterlijk het verhaal gevolgd. In zijn versie treedt Moenen eerst op als duivel in een wagenspel op de markt in Nijmegen en maakt daar indruk op Mariken. Hij ontmoet Mariken voor de tweede keer als ze is weggevlucht bij haar tante en neemt haar mee naar Antwerpen. Mariken wordt verliefd op hem. Hij leert haar geen zeven kunsten, maar sleept haar mee in zijn wereld van misdaad en verderf. De pest breekt uit en Moenen krijgt daar de schuld van, maar is spoorloos. Mariken weet Antwerpen te ontvluchten. Hun vriendin Berthe krijgt uiteindelijk overal de schuld van en wordt als heks verbrand.

In de laatste scène van de film is de groep reizende toneelspelers met Moenen weer te zien. Ze repeteren het wagenspel *Masscheroen*, terwijl Mariken vanuit de verte toekijkt.

Tekst 3 - Het Futuristisch Manifest

Op 20 februari 1909 publiceerde de Italiaanse journalist en dichter Filippo Marinetti (1876-1944) op de voorpagina van de Franse krant *Le Figaro* het *Futuristisch Manifest*. Dit manifest bevatte elf punten voor een nieuw levensgevoel en wereldbeeld. Een samenvatting van acht van deze punten staat hier afgedrukt:

- 1 Wij willen de liefde voor het gevaar verheerlijken, de houding van wilskracht en stoutmoedigheid.
- 2 De voornaamste elementen van onze poëzie zijn moed, durf en revolte.
- 3 De literatuur heeft tot hiertoe alleen een stilstand van het denken, de extase en de loomheid geëerd, wij willen de lof zingen van de agressieve beweging, de koortsachtige slapeloosheid, de vastberaden stap, de salto mortale, de oorvijg en de vuistslag.
- 4 Wij verklaren dat de pracht van de wereld zich heeft verrijkt met een nieuwe schoonheid: die van de snelheid. Een raceauto, zijn motorkap versierd met dikke buizen als slangen met explosieve adem ... een ronkende auto die als hij rijdt op een mitrailleur lijkt, is mooier dan de Nikè van Samothrake (een beeld uit de oudheid).
- 5 Wij willen een hymne brengen aan de man achter het stuur, wiens ideale lans voortschiet over de aarde, die op haar beurt ook weer weggeschoten is uit het circuit van haar baan.
- 6 Buiten de strijd is er geen schoonheid. Geen meesterwerk zonder agressief karakter.
- 7 We willen de oorlog - de enige hygiëne van de wereld - verheerlijken, het militarisme, het patriottisme [...]
- 8 Wij willen musea en bibliotheken met de grond gelijkmaken en het moralisme [...] bestrijden.

Na de publicatie van het *Futuristisch Manifest* door Marinetti volgden nog meer dan dertig manifesten, waaronder een technisch manifest van de futuristische schilderkunst (Balla, Boccioni, Carrà, Russolo en Severini), een theatermanifest (Marinetti), een manifest over muziek (Pratella) en een over geluidkunst (Russolo).

Tekst 4 - L'Arte di Rumori

In 1913 schreef Luigi Russolo het manifest *L'Arte di Rumori* (geluidkunst). Hierin beweerde hij onder andere dat de tot dan toe gebruikelijke muziekinstrumenten niet langer voldeden aan de klankbehoefte van de moderne mens. Hij categoriseerde basisgeluiden uit zijn omgeving, zoals brommen, donderen, fluiten, sissen, gonzen, knarsen, geluiden van het slaan op metaal en stemgeluiden als schreeuwen, lachen en brullen. Op basis daarvan bouwde hij instrumenten die deze geluiden nabootsten. Hij noemde deze instrumenten 'intonarumori' (geluidsinstrumenten). Hij gaf ze namen als 'zoemer', 'toeter' en 'knetteraar'. Deze instrumenten bestonden eigenlijk uit een serie akoestische geluidsgeneratoren. Het waren kasten van verschillende groottes waaraan een kartonnen of metalen luidspreker was gemonteerd. In de kast bevond zich een metalen schijf die een snaar liet trillen. Bij sommige van de instrumenten draaide je aan een slinger, andere konden elektrisch worden aangestuurd.

Tekst 5 - Mechanische bewegingen

Giacomo Balla's voorstelling *Macchina Tipografica* (De drukpers) van 1914 vond plaats in een besloten voorstelling, die speciaal voor Diaghilev, de directeur van *Les Ballets Russes*, werd gegeven. De lichaamsbewegingen van de spelers waren gebaseerd op bewegingen van machines. Twaalf mensen traden op, ieder als een deel van de machine, voor een achtergrond die alleen met het woord 'Tipografia' beschilderd was. Zes spelers stonden achter elkaar met de armen uitgestrekt en deden een zuiger na, terwijl zes anderen een door de zuiger aangedreven wiel vormden. De vertoning was gerepeteerd om zeker te zijn van mechanische accuratesse. Een deelnemer beschreef hoe Balla de spelers in geometrische patronen had opgesteld en elke speler had opgedragen "de ziel van de afzonderlijke onderdelen van een roterende drukpers weer te geven".

Tekst 6 - De roman *Carmen*

Het oorspronkelijke verhaal van *Carmen* werd in 1845 gepubliceerd door de Franse schrijver Prosper Mérimée. Het verhaal draait om de liefdesverhouding tussen Don José en de zigeunerin Carmen. Don José is een jonge, welgestelde man die door eigen toedoen in problemen is geraakt. Hij vlucht om uit handen van de politie te blijven en treedt toe tot het leger. In Sevilla ontmoet hij de verleidelijke zigeunerin Carmen. Zij werkt daar in een tabaksfabriek. Carmen brengt het hoofd van Don José op hol. Hij verliest al zijn verantwoordelijkheidsgevoel, overtreedt dienstregels en doodt bovendien een officier. Hij vlucht met Carmen en sluit zich aan bij de bende smokkelaars en dieven van haar man. Don José vermoordt haar echtgenoot en wordt daarna de baas van de bende. Hij krijgt Carmen echter niet in zijn macht. Zij flirt met andere mannen. Hierover ontstaat ruzie en Carmen vlucht naar de stierenvechter Lucas. Don José gaat haar achterna en doodt haar uit jaloezie. Daarna geeft hij zichzelf aan bij de politie en laat zich berechten voor al zijn misdaden.

Tekst 7 - De opera en de film *Carmen*

De opera Carmen

De componist Georges Bizet schreef de muziek voor de opera *Carmen*, die in 1875 in Parijs in première ging. De melodieën die Bizet componeerde, behoren tot de bekendste uit de operageschiedenis. De opera *Carmen* is dermate populair dat velen denken dat het verhaal uit de opera van Bizet het originele verhaal van *Carmen* is. De opera beperkt zich echter tot de hoofdlijnen en wijkt af van het oorspronkelijke verhaal van Mérimée.

De film Carmen

Carmen is een film uit 1983 van de Spaanse regisseur Carlos Saura. De film begint met een dansscène in een grote studio met een spiegelwand. De flamenco choreograaf-danser Antonio, die in het echte leven ook choreograaf-danser is, zoekt naar de 'perfecte Carmen'. Hij werkt aan een theaterdansstuk en baseert zich daarbij op de muziek van Bizet's *Carmen* en op het verhaal van Prosper Mérimée. Zelf vertolkt Antonio de rol van Don José. In een flamencoschool te Sevilla vindt Antonio een danseres die Carmen heet en die volgens hem over de kwaliteiten beschikt om de hoofdrol te vertolken, ondanks het feit dat zij nog maar drie maanden officieel les heeft gehad. Antonio vraagt zijn al wat oudere assistente Christina om Carmen te helpen een goede danseres te worden. Dit doet zij met tegenzin, want zij ziet in Carmen een concurrente. Daarbij komt dat Carmen zich niet graag de les laat lezen. Antonio krijgt een verhouding met Carmen, terwijl zij getrouwd is. Ze blijft bovendien een avontuurtje met een andere man te hebben. De film eindigt als Antonio, half buiten beeld, Carmen neersteekt. Zij valt en de camera draait naar links waar mensen doorpraten, alsof zij niets opmerken. Het is voor de kijker moeilijk op te maken wat echt is en wat fantasie. Zo is onduidelijk of Carmen dood is, of dat Antonio slechts de rol van Don José vertolkte, of dat de scène een fantasie was van Antonio.

Tekst 8 - Teksten uit de lichtkrant van Jenny Holzer

- People are nuts if they think they are important.
- People look like they are dancing before they love.
- Go were people sleep and look if they are safe.
- A man can't know what it is to be a mother.
- A relaxed man is not necessarily a better man.
- A strong sense of duty imprisons you.
- Abuse of power comes as no surprise.
- Being happy is more important than anything else.
- Bad intentions can have good results.
- Automation is deadly.

Tekst 9

Schiphol heeft voor zijn vormgeving internationaal veel waardering gekregen. De passagiers lopen op de eerste verdieping en hebben door de vele ramen een goed uitzicht op de vliegtuigen. Voor de vloeren, plafonds, muren etc. is gebruik gemaakt van zwart/wit/grijs tinten. Er is een duidelijke uniforme bewegwijzering. Er zijn regels opgesteld voor de gevels van de winkels om de rust en de toegankelijkheid voor het internationale publiek te vergroten. Daarom staan niet de logo's of namen van de bedrijven op de gevel, maar de namen van wat ze verkopen. Maar een luchthaven is een dynamisch bedrijf waar permanent gebouwd en verbouwd wordt. Steeds opnieuw moet overeenstemming worden bereikt tussen de visie van de architect van de luchthaven en de commerciële bedrijven die op de luchthaven actief zijn.

In een interview in de NRC zegt de huidige architect van Schiphol, Jan Benthum, dat er een voortdurende strijd geleverd moet worden tegen de 'verplattung' van Schiphol. Hij benadrukt dat Schiphol beroemd is geworden om de inrichting van de ruimte en openheid. Hij ergert zich aan de kramen met horloges, batterijen en wegwerpcamera's, die half voor de trap naar de dependance van het Rijksmuseum staan. In zijn ogen worden passagiers gereduceerd tot wandelende portemonnees. Hij vindt dat beledigend.